

УДК 658.338

Ткаченко А. М., д.е.н., професор.
Дмитренко Д. О., аспірант
Запорізька державна інженерна академія

ФАКТОРИ ЯКІ ПРИЗВОДЯТЬ ДО ВИНИКНЕННЯ КРИЗ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Ткаченко А. М., Дмитренко Д. О. Фактори які призводять до виникнення криз на підприємстві. В статті проаналізовано різні наукові підходи щодо чинників, які призводять до появи фінансових криз та кризових явищ. Розкрито деякі способи ідентифікації передумов виникнення криз на промислових підприємствах.

Ткаченко А. М., Дмитренко Д. А. Факторы которые приводят к возникновению кризисов на предприятии. В статье проанализировано научные подходы к факторам, которые приводят к появлению финансовых кризисов и кризисных явлений. Раскрыты некоторые подходы к идентификации способов возникновения кризисов на промышленных предприятиях.

Tkachenko A., Dmitrenko D. Factors that leads to a crisis on the enterprise. In the article analysis of different approaches to the factors that lead to the emergence of financial crises and crisis patterns. The article reveals some approaches to the identifying conditions of crisis in industrial companies.

Постанова проблеми. В економічній літературі не достатньо уваги приділяється дослідженню факторів, що призводять до появи фінансових криз та кризових явищ. Правильна ідентифікація передумов виникнення криз дає змогу підприємству ефективно протидіяти їхнім, здебільшого негативним та руйнівним, наслідкам.

Більшість підприємців в повній мірі не знають як ті чи інші чинники впливають на появу кризи на підприємстві та не завжди проводять своєчасної комплексної діагностики стану підприємства сучасними методами. Тому, одним із важливих факторів у досягненні позитивних результатів і виходу з кризової ситуації стає визначення причин її настання.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Питання дослідження причин виникнення фінансових криз є доволі актуальне, яке досліджувало багато вітчизняних та закордонних вчених. У дослідження цієї проблеми вагомий внесок зробили такі вчені, як: А.Д. Чернявських [1], В.О. Василенка [2], Є. Шершньова [3], В.О.Подольської [4], Е.М. Короткова [5], В. Кошкіна [6], Г. Базаров, С. Беляєв і Л. Белих [7], А. Крутика та А. Мурави ова [8], Е. Короткова, А. Беляєва, Д. Валового, К. Кірсанова, С. Попова [9] та ра.

Метою статті є узагальнення факторів, які призводять до появи фінансових криз та кризових явищ та розкриття деяких підходів щодо ідентифікації передумов виникнення криз на промислових підприємствах.

Виклад основного матеріалу. В теперішній час підвищена увага до факторів, які призводять до появи фінансових криз та кризових явищ на рівні окремого підприємства, зросла кількість досліджень вітчизняних та зарубіжних економістів у цьому напрямку. На думку С.В. Возного і Н.М. Тюріна [10, с. 66–69], існує комплекс факторів, що здатні спричинити кризу – природні, екологічні, політичні, виробничо-технічні та соціальні. До вищенаведеного переліку науковці [10] враховують також чинники невизначеності та глобалізації. Щодо останнього, то С.В. Возного і Н.М. Тюріна стверджують, що здебільшого промислово розвинені країни (за рахунок інвестицій, руху капіталу та робочої сили тощо) отримують позитивні економічні наслідки від глобалізації, тоді як нестабільні та слабкі держави стикаються із проявами криз, спричиненими вже іншими – економічними, політичними, технологічними факторами.

Здебільшого економісти-дослідники, такі як Штангерт А.М., Лігоненко Л.О.,

Іванюта С.М., Рамазанов С.К., Зятковський І.В. [11-17] причини виникнення криз (з погляду підприємства як суб'єкта економічної діяльності) ділять на зовнішні (екзогенні) та внутрішні (ендогенні). Зовнішні фактори не пов'язані з діяльністю підприємства і залежать від тенденцій в економіці, політичній ситуації, траєкторії розвитку глобального ринку тощо. Внутрішні фактори безпосередньо пов'язані з діяльністю підприємства і виникають переважно внаслідок неефективності апарату управління, «пасивної» політики стосовно інновацій, виробничо-технологічних проблем, недосконалості маркетингової політики тощо.

Л.О. Лігоненко, С.К. Рамазанов, С.М. Іванюта [8,16,18] до ендогенних факторів відносять: неефективний процес управління (планування, організування, мотивування, контролювання та регулювання), нерациональну організаційну структуру, малоефективний апарат управління, недостатність ресурсів належної якості (фінансових, матеріальних, трудових тощо), недостатню кваліфікацію працівників, збої у виробничо-технологічних процесах, слабку орієнтованість на інвестиції, недостатнє інформаційне забезпечення, низький рівень корпоративної культури, збої в процесах постачання і збуту, неякісні маркетингові дослідження, слабку інноваційну орієнтованість, незадовільну планово-аналітичну діяльність, зменшення частки ринку, погіршення фінансово-економічних результатів (збільшення собівартості, зниження показників ліквідності, рентабельності тощо) та ін. Ті ж самі науковці [14,15,16] до екзогенних факторів відносять: підвищення інфляції, недосконалість нормативно-правової бази, коливання на валютних ринках, політичну нестабільність в державі або в країнах контрагентів, зниження купівельної спроможності споживачів, монополізацію ринку, загострення конкуренції, появу кризи в конкретній галузі чи суміжних галузях, податковий тиск та тиск зі боку органів управління, загрозу рейдерства, спади в економіці, недосконалу банківську систему, спади чи коливання в ринковій кон'юктурі, невідповідний розвиток науки та техніки, слабкорозвинену інфраструктуру, несприятливі міжнародні події, погіршення демографічного стану, природно-екологічні проблеми тощо.

У Штангерта А.М. [11,12] представлена розширена характеристика внутрішніх та зовнішніх факторів. Внутрішні фактори появи кризових явищ вони поділяють на операції ні, інвестиції ні та фінансові, тоді як зовнішні – на загальноекономічні, ринкові та інші фактори.

І.В. Зятковський [17] ще класифікує причини появи криз залежно від особливостей виникнення (об'єктивні, суб'єктивні та природні).

З метою пошуку ефективних шляхів подолання фінансових криз та кризових явищ слід розширити їх класифікацію. І.О. Бланк та Г.В. Ситник [19] класифікують фінансові кризи підприємства за джерелами генерування (фінансова криза, що генерується внутрішніми факторами, зовнішніми факторами, а також як внутрішніми, так і зовнішніми), масштабами охоплення (структурні та системні), структурними формами (фінансові кризи, що спричинені неоптимальними структурами капіталу, активів та інвестицій підприємства, незбалансованістю грошових потоків підприємства та неоптимальністю структури інших параметрів фінансової діяльності підприємства), ступенем впливу на фінансову діяльність (легка, глибока та катастрофічна фінансова криза), періодом протікання (короткострокова, середньострокова та довгострокова), можливостями вирішення (вирішується на основі використання тільки внутрішніх механізмів, зовнішньої санації та непереборна фінансова криза) та наслідками (що призводить до відновлення фінансової діяльності в колишніх параметрах, на новій якійсній основі та така, що спричинила ліквідацію підприємства). На думку С.В. Возного і Н.М. Тюріна [10], враховуючи раніше запропоновані науковцями класифікації криз, їх доцільно розглядати з позицій макро та мікрорівня. На макрорівні виокремлюються такі класифікаційні ознаки: залежно від рівня виникнення (світові, державні, регіональні, міжгалузеві, галузеві), за сферою виникнення (економічні, соціальні, політичні, технологічні, демографічні, природно-екологічні), залежно від можливості прогнозування

(передбачувані та несподівані), за рівнем системності (системні та елементні), за терміном протікання (затяжні та короточасні) та характером прояву (явні та латентні). В той же час класифікаційні ознаки можуть бути притаманними і для мікрорівня. В той же час, специфічними саме для суб'єктів господарювання С.В. Возний і Н.М. Тюріна [10] виділяють кризу спаду, тобто так звану “негативну кризу”, та кризу росту – “позитивну кризу”. І.В. Зятковський [17] пропонує класифікувати кризи також залежно від рівня управлінського впливу (керовані та некеровані) та за проблематикою (зовнішні та внутрішні). С.К. Рамазанов, О.П. Степаненко та інші [11,12,15,16] вважають, що з позиції суб'єктів господарювання фінансові кризи доцільно поділяти на кризи стратегічні, прибуткові та ліквідні.

В науковому доробку Л.О. Лігоненко [13,14] фінансові кризи та кризові явища класифікуються ще залежно від: проблематики (економічна, технічна, фінансова, виробнича, кадрова тощо), масштабу (кризове явище, локальна криза та системна криза), характеру та наслідків дії (руйнівна та оздоровча), наявності зацікавленості (штучна та природна) та взаємопов'язаності кризи (незалежна та ланцюгова).

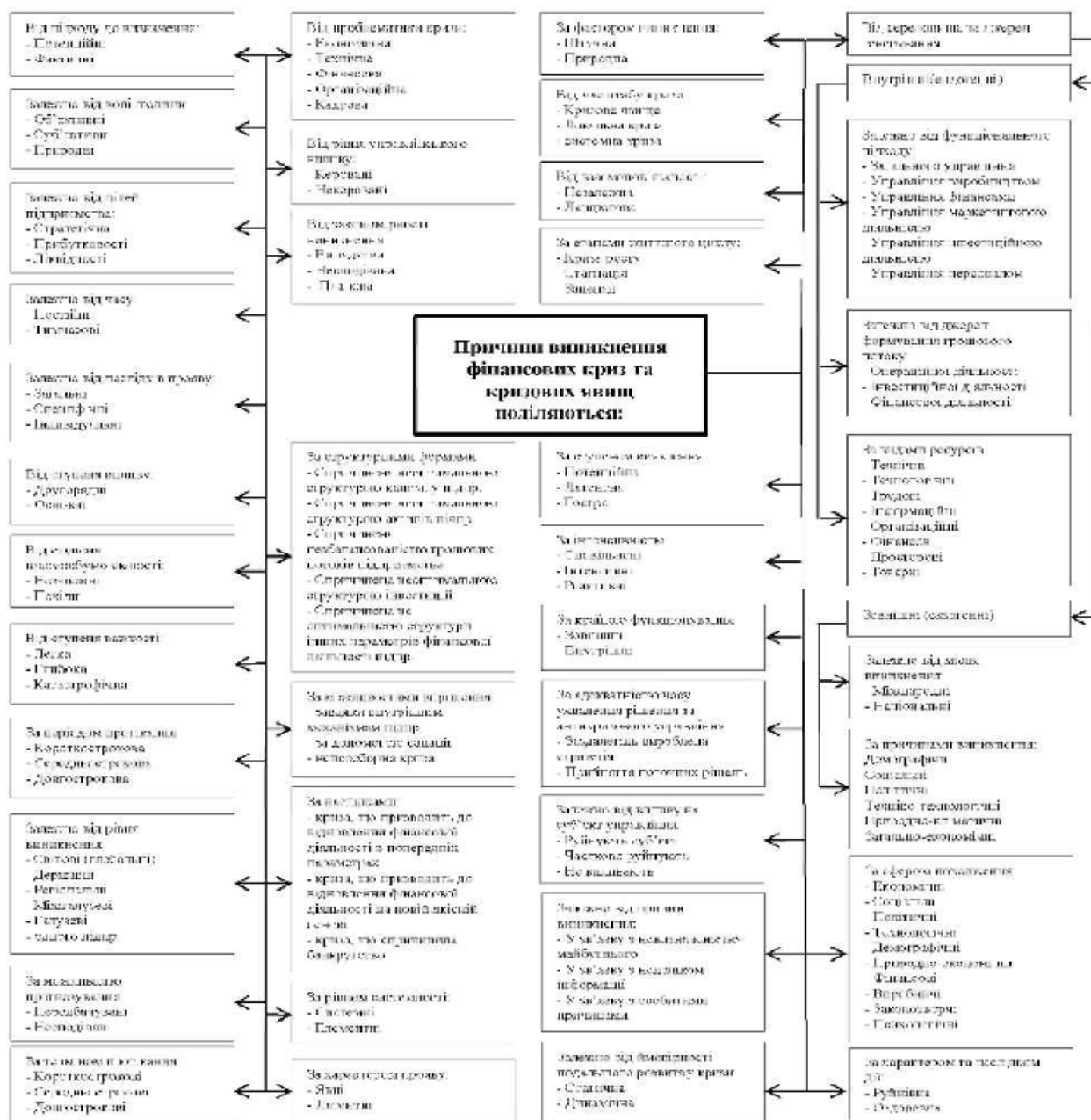

Рис. 1 – Узагальнена класифікація факторів, що обумовлюють появу фінансових криз та кризових явищ

У працях Штангерта А.М. та Степанюка І.А. [11,12] додатково представлені такі класифікаційні ознаки криз: за категоріями (криза підприємства, галузі та економіки в цілому), за етапами життєвого циклу (криза росту, стагнація та занепад), за ступенем виявлення (потенційна, латентна та гостра), за інтенсивністю дії (сповільнена, інтенсивна та реактивна), за приналежністю до країни функціонування суб'єкту управління (зовнішня, тобто за межами країни, і внутрішня – в межах країни), за причинами виникнення (пов'язані із невизначеністю майбутнього, неефективністю інформаційного забезпечення, внаслідок суб'єктивних чинників), залежно від адекватності часу ухвалення рішення з антикризового управління (стратегія управління вироблена заздалегідь, приймаються поточні рішення з антикризового управління) та залежно від впливу на діяльність суб'єкту управління (руйнують суб'єкт управління, частково руйнують систему управління та не впливають на суб'єкт управління).

На нашу думку кризові явища доцільно поділяти на випадкові, закономірні та плановані. Окрім того, фінансові кризи та кризові явища доцільно класифікувати залежно від типу підсистеми організації, в якій вони виникають, чи на діяльність якої найбільш істотно впливають. За терміном протікання краще поділити на короткострокові, середньострокові та довгострокові. Отже, варто виділяти кризи, що виникають на рівні керуючої підсистеми суб'єктів господарювання – впливають на діяльність апарату управління, розробку методів впливу та їх перетворення в управлінські рішення, та кризи, що виникають на рівні керованої підсистеми, тобто ті, що безпосередньо пов'язані з виконавцями, засобами, що ними використовуються, та продукцією (товарами, послугами тощо), що ними виготовляється.

На основі аналізування літературних джерел щодо причини виникнення фінансових криз та кризових явищ та нами запропонованих підходів, наводимо узагальнену класифікацію цих чинників (рис. 1.)

Висновки: Таким чином, можна стверджувати, що існує багато факторів які обумовлюють появу кризових явищ на підприємстві. Криза це незапланований процес у соціально-економічній системі, що може істотно вплинути на подальше функціонування підприємства як в негативному сторону так і в сторону подальшого розвитку та оздоровлення підприємства. Тому для подальшого успішного функціонування підприємства потрібно приділяти достатнього уваги прогнозуванню можливих загроз, діагностиці криз і кризових явищ та застосуванню системи раннього попереджування та реагування

Список використаних джерел:

1. Чернявский А.Д. Антикризисное управление : [учеб. Пособие] / А.Д. Чернявский – К. : МАУП, 2000. – 204 с.
2. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: Навч. посібник. – К.: ЦУЛ, 2003. – 504 с.
3. Антикризове управління підприємством: Навч. посіб. / З. Є. Шершньова, В. М. Багацький, Н. Д. Гетманцева; За р. ран. З. Є. Шершньової. – К.: КНЕУ, 2007. – 680 с. [3]
4. Подольська В.О. Фінансовий аналіз : [навч. посібник] / Подольська В.О. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 488 с.
5. Антикризисное управление : учеб. Для студентов вузов, рансп. По экон. Спец. / [З.М. Коротков, А.А. Беляев, Д.В. Валовой и др.]; под. ред. З.М. Короткова; Гос. Ун-т упр. – М. : ИНФРАМ, 2001. – 432 с.
6. Кошкин В.И. Антикризисное управление: 17-модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации». Модуль 11 / Кошкин В.И. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 560 с.

7. Теория и практика антикризисного управления : учебник для вузов / [Базаров Г.З., Беляев С.Г., Белых Л.П. и др.]; под ред. С.Г. Беляева и В.И. Кошкина. – М. : Закон и право, ЮНИТИ, 1996. – 468 с.

9. Антикризисное управление : учеб. Для студентов вузов, обучаю. по экон. спец. / [З.М. Коротков, А.А. Беляев, Д.В. Валовой и др.]; под. ред. З.М. Короткова; Гос. Ун-т упр. – М. : ИНФРАМ, 2001. – 432 с.

10. Возний С.В., Тюріна Н. М. Сутнісна характеристика кризи підприємств та причини її виникнення // Наука й економіка. – 2007. – № 3 (7). – С. 66–69.

13. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: Підручник. – К.: Київ в. ран. Торг.-екон. Ун-т, 2005. – 824 с.

14. Фінанси підприємства: Підручник / Л.О. Лігоненко, Н.М. Гуляєва, Н.А. Гринютаін. – К.: Київ в. ран. Торг.-екон. Ун-т, 2006. – 491 с.

15. Іванюта С.М. Антикризове управління: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 288 с.

16. Рамазанов С.К., Степаненко О.П., Тимашова Л. А. . Методи антикризового управління: Монографія. – Луганськ: Вид-во СЛУ ім. В.Даля, 2004. – 192 с.

17. Зятковський І.В. Фінансове оздоровлення підприємств: теорія і практика: Монографія. – Тернопіль: Економічна думка. – 2003. – 344 с.

18. Іванюта С.М. Антикризове управління: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 288 с.

19. Бланк І.О., Ситник Г.В. Управління фінансами підприємства: Підручник. – К.: Київ в. нац. торг. - екон. ун-т, 2006. – 780 с.

Ключові слова: фактор, вплив, фінансова криза, промислове підприємство, класифікація, процес, структура.

Ключевые слова: фактор, влияние, финансовый кризис, промышленное предприятие, классификация, процесс, структура.

Keywords: factor, influence, financial crisis, industrial enterprise, classification, process, structure.